

PERTRAUKA PRADINĖJE MOKYKLOJE: VEIKLA, SUSIJUSI SU PASAULIO PAŽINIMO UŽDUOTIMIS

Neringa Epštein, Violeta Varnagirienė

Vilniaus „Genio“ pradinė mokykla

El. paštas: neringa.epstein@inbox.lt, vviolleta@gmail.com

Temos aktualumas ir problematika

Pradinių klasių vaiko pagrindinė veikla – mokymasis. Norint kuo ilgiau išlaikyti didesnį pradinių klasių mokinių darbingumą, būtina tinkamai sutvarkyti mokinių darbo ir poilsio režimą. O mokymo(si) procese pagrindinis dėmesys skiriamas pamokų organizavimui, dažnai užmirštant apie pertraukų reikšmę mokinio dienos režimui. Blogai organizuota pamokų ir pertraukų seka alina ir žaloja mokinio organizmą, mažina mokymosi motyvaciją. Pedagogai turi gerai žinoti pamokos ir pertraukos higieną bei tuo naudotis organizuojant savo pedagoginę veiklą (Andriulis, Černiauskienė, 1990).

Kaip pabrėžia L. Jovaiša (2001), pertrauka ir jos organizavimas yra viena iš problemų, aktualių nūdienos pedagoginėje veikloje. Pamokų metu vyrauja įtemptas mokinių dėmesio paskirstymas, apkrauti įsiminimo bei atgaminimo, mąstymo procesai, suvaržyta valia, sukeliama stiprios emocijos ir kiti organizmo procesai, kuriuos sąlygoja mokymasis. Todėl pertrauka turi visa tai nuslopinti, atpalaiduoti, sudaryti mokiniams tinkamas sąlygas pereiti į visiškai kitokią veiklą, patekti į kitokią aplinką, patirti kitokius tarpasmeninius santykius. Be to, pamokų metu dažniausiai suvaržytas mokinių fizinis aktyvumas.

I. Viliušienė (2004) teigia, kad V. Stroganovas, atlikęs grupę tyrimų, įrodė, jog mokiniams labai reikalinga judėjimo laisvė per pertraukas. Motorinis aktyvumas yra naudingas protinei veiklai, drausmingumui bei darbingumui. Jo varžymas pertraukų metu daro vaikus pasyvius. Vaikai pertraukų metu turi judėti laisvai ir nevaržomai. Gaila tik, kad kai kurių mokyklų koridoriai yra per siauri, nėra poilsio bei žaidimų kambarių, specialaus kiemo ar salės, mokiniams per mažai erdvės pabėgioti, žaisti ar kitaip aktyviai veikti.

Kaip pabrėžia pedagogikos, psichologijos, fiziologijos bei mokyklinės higienos tyrėjai, net ir tobulai higieniniu bei psichologiniu požiūriu organizuota pamoka daugiau ar mažiau išvargina mokinį, todėl po kiekvienos pamokos būtina daryti pertrauką. Ypač pertraukos svarbios pradinių klasių moksleiviams, kurių organizmo ypatumai neleidžia pakelti didelio psichinio, fizinio ir emocinio krūvio. Pabrėžtina, jog ilgosios pertraukos metu 15–20 minučių aktyviai organizuotas poilsis lauke ar klasėje, kaip teigia mokyklinės higienos specialistai, padeda visiškai sureguliuoti regėjimo funkcijas, atstato darbingumą, panaikina nuovargį.

Pertraukos – ne tik mokinių poilsio bei jėgų atgavimo būdas, tai ir sveikatos stiprinimo priemonė (Davidavičienė, 1996). Jų eiga ir veiklos pobūdis yra veikiami ne tik mokinių amžiaus tarpsnio ypatybių, prieš tai vykusią pamokų specifikos, bet ir pedagogų asme-

ninių nuostatų, gebėjimo organizuoti ar nukreipti mokinių veiklą tinkama linkme, mokyklos materialinės bazės.

Temos naujumas. Mūsų šalyje yra nemažai mokslininkų (Andriulis, Černiauskiene, 1990; Davidavičienė, 1996; Jovaiša, 2001 ir kt.), tyrinėjusių bei tyrinėjančių pertraukos įtaką vaiko vystymuisi, pritariančių, jog trumpalaikis poilsis tarp pamokų pakelia mokinių darbingumą, mokymosi efektyvumą, drausmingumą bei mokymosi motyvaciją. Vis dėlto pastebėtina, jog literatūros apie pertraukas stinga, tad šio darbo tema yra gana aktuali ir svarbi.

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti pradinėse klasių mokytojų ir mokinių požiūrį į pertraukas tarp pamokų ir nustatyti veiklos, susijusios su pasaulio pažinimo užduotimis, galimybes pertraukų metu.

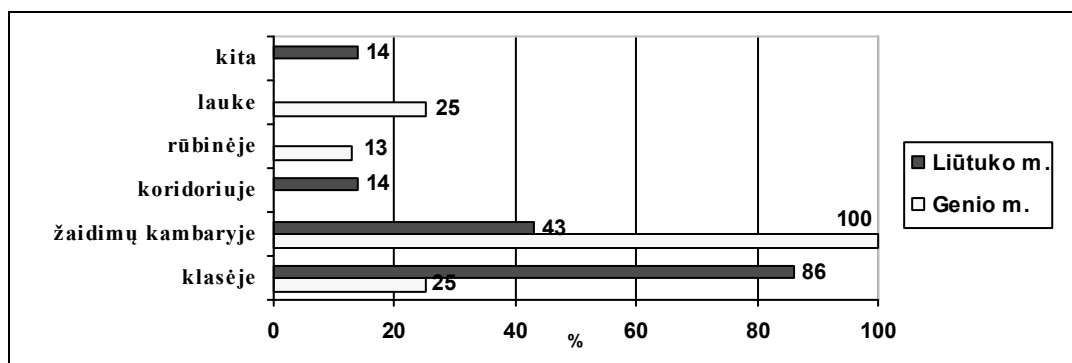
Tyrimo uždaviniai:

- Atskleisti pertraukos mokykloje teorinius pagrindus.
- Įvertinti Vilniaus (Lietuva) ir Vienos (Austrija) miestų pradinėse mokinių pertraukų leidimo situaciją bei pateikti lyginamąją analizę.
- Išskirti, kokias III–IV klasės pasaulio pažinimo vadovėlių „Raktas“ užduotis galima būtų atlikti per pertraukas, laiką leidžiant mokyklos kieme, lauke.

Tyrimo metodai: su darbo tema susijusios literatūros analizė, leidžianti atskleisti tiriamosios problemos pagrindus; pradinėse klasių mokytojų ir mokinių anketinė apklausa; mokymo(si) priemonių analizė; statistinės analizės metodai.

Respondentų imtis. Tyrime dalyvavo 32 Vilniaus „Genio“ pradinės mokyklos pradinėse klasių mokytojai ir 120 III–IV klasės mokinių bei 27 Vienos „Liūtuko“ pradinės mokyklos mokytojai ir 84 III–IV klasės mokiniai.

Tyrimo rezultatai ir jų analizė. Pradinėse klasių mokytojų teiravomės, kur mokiniai leidžia laiką per pertraukas.

1 pav. Vietos, kur mokiniai praleidžia pertraukas (n=59)

1 paveikslo duomenys rodo, kad dažniausiai mokiniai pertraukas leidžia žaidimų kambariuose. Taip teigia visi apklaustieji „Genio“ mokyklos pedagogai. Ketvirtadalis respondentų teigia, kad mokiniai mėgsta leisti pertraukas lauke (pabrėžtina, jog mokyklos aplinka vaikams būti lauke yra dėkinga – pastatas stovi prie pat miško); tokia pati dalis mokytojų mini mokinių pertrauką klasėje.

„Liūtuko“ mokyklos mokytojų teigimu, dažniausiai mokiniai pertraukas leidžia klasėje. Tokį atsakymą pateikė didžioji dalis (86%) respondentų. Per pusę mažiau mokytojų teigia, jog mokiniai mėgsta leisti pertraukas žaidimų kambaryje. Pastebėtina, jog Austrijoje pradinukai per pertraukas nebūna lauke.

1 lentelė parodo mokiniams pateikto klausimo, kuriuo siekta išsiaiškinti, kokia mėgstamiausia jų veikla pertraukų metu, gautus atsakymų duomenis.

1 lentelė

Mokinių mėgstamiausia veikla pertraukų metu (n=204)

Eil. Nr.	Veikla pertraukų metu	„Genio“ pradinės mokyklos mokiniai (%)		„Liūtuko“ pradinės mokyklos mokiniai (%)	
		<i>berniukai</i>	<i>mergaitės</i>	<i>berniukai</i>	<i>mergaitės</i>
1.	Ruoštis pamokoms	64	76	12	12
2.	Skaityti	9	20	16	17
3.	Vaikščioti su draugais lauke	9	8	–	–
4.	Ramiai sėdėti klasėje	9	20	52	11
5.	Žaisti	82	64	100	94
6.	Vaikščioti su draugais koridoriuje	5	20	32	33
7.	Tvarkytis klasėje	23	20	–	–

Matyti, kad „Genio“ mokyklos mokiniai pertraukų metu labiausiai mėgsta žaisti. Taip teigia dauguma (82%) berniukų bei kiek mažesnė dalis – 64% – mergaičių. Apklaustieji „Liūtuko“ mokyklos mokiniai pertraukų metu taip pat labiausiai mėgsta žaisti. Tokį atsakymo variantą pasirinko visi šios mokyklos berniukai ir kiek mažesnė dalis – 94% – mergaičių. Įdomu tai, jog net 76% apklaustų mūsų šalies mergaičių ir 64% berniukų atsakė, jog pertraukų metu dažnai ruošia pamokas ar joms ruošiasi. Penktadalis apklaustų mergaičių mėgsta skaityti, ramiai sėdėti klasėje, vaikščioti su draugėmis koridoriuje ar tvarkytis klasėje. Pastarąjį atsakymo variantą pateikė net 23% berniukų. 9% „Genio“ mokyklos berniukų teigia, kad jiems patinka skaityti ar ramiai sėdėti klasėje. Tik maža dalis (5%) mūsų šalies mokyklos apklaustų berniukų mėgsta su draugais vaikščioti koridoriais. Pertraukas lauke paminėjo vos 9% berniukų ir 8% mergaičių. 11% „Liūtuko“ mokyklos mergaičių ir kur kas didesnė dalis (52%) berniukų atsakė, jog mėgsta ramiai sėdėti klasėje. Akivaizdu, jog Austrijos pradinukai per pertraukas nesirūpina tvarka klasėje ir nebūna lauke.

2 lentelėje pateikti mokinių apklausos, kas mokiniams parenka, kur praleisti pertraukas, duomenys.

Pertraukų praleidimo vietos iniciatoriai (n=204)

Eil. Nr.	Iniciatoriai	„Genio“ pradinės mokyklos mokiniai (%)		„Liūtuko“ pradinės mokyklos mokiniai (%)	
		<i>berniukai</i>	<i>mergaitės</i>	<i>berniukai</i>	<i>mergaitės</i>
1.	Renkuosi pats	73	40	44	44
2.	Renkuosi kartu su draugu	82	56	32	22
3.	Parenka draugas	19	16	4	11
4.	Pasiūlo mokytoja	19	20	48	39

„Genio“ mokyklos mokiniai dažniausiai kartu su draugu renkasi, kur praleisti pertrauką. Tokį atsakymą pasirinko dauguma (82%) berniukų bei 56% šios mokyklos mergaičių. Nemaža dalis respondentų patys nusprendžia, kur praleis pertraukas. Taip teigia 73% apklaustų berniukų ir 40% apklaustų mūsų šalies mergaičių. Apklaustieji „Liūtuko“ mokyklos mokiniai dažniausiai patys renkasi, kur praleis pertrauką. Taip teigia 44% šios mokyklos berniukų bei mergaičių. Tik apie penktadalis „Genio“ berniukų ir mergaičių atsakė, jog kartais ir pati mokytoja pasiūlo, kur praleisti pertraukas. Pastebėtina, jog nemaža dalis „Liūtuko“ mokinių teigia, jog mokytoja nusprendžia, kur praleisti pertrauką. Tokį atsakymo variantą pateikė 48% berniukų bei 39% apklaustų mergaičių.

Taigi tyrimas rodo, jog Austrijos pradinės mokyklos mokiniai per pertraukas nebūna lauke, jas leidžia ramiai klasėje, žaisdami ar vaikštinėdami koridoriuose. Pabrėžtina, jog mokytojai gana dažnai mokiniams pasiūlo, ką veikti pertraukų metu. Ketvirtadalis mūsų šalies III–IV klasės mokinių per pertraukas išbėga į lauką; veiklą pertraukų metu maždaug penktadaliui mokinių pasiūlo mokytojai; vis dėlto daug vaikų per pertraukas ruošiasi pamokoms.

III–IV klasės pasaulio pažinimo vadovėliuose (žr. 3 lentelę) išskirtos užduotys (kai kurios pakoreguotos), kurias mokiniai, atsižvelgdami į asmeninius norus, galėtų atlikti per pertraukas, siekiant, kad pertrauka būtų motyvuota, o mokiniai kuo daugiau laiko tarp pamokų praleistų lauke.

Pasaulio pažinimo vadovėlio „Raktas“ užduotys, kurias galima atlikti per pertraukas lauke

Užduočių pobūdis	Užduočių pavyzdžiai
III klasė	
Pasidalykite mintimis, įspūdžiais	■ Papasakokite vieni kitiems apie savo augintinius. Kuo jie yra saviti? ■ Ar teko susapnuoti blogą sapną? Kaip tuomet jauteisi? ■ Kokį didžiausią gyvūną ir kur esate matę? ■ Ar esate patyrę griaučių traumų? Kokių? Kaip tai įvyko? ■ Ką Tu mėgsti veikti vakarais arba rytais? ■ Apie savaitgalį, kai su šeima atgavote prarastas jėgas, papasakokite draugams. ■ Kokias laidas dažniausiai žiūrite? Kodėl būtent jas? ■ Ar Tau teko būti kitose Baltijos valstybėse? ■ Kokių minčių Tau kyla,

	žiūrint į saulėlydį? ■ Kokios nelaimės gali tykoti mokyklos kieme. ■ Pasidalyk įspūdžiais, jei lankeisi Egipte. ■ Pasidalykite su draugais įspūdžiais iš Jūrų muziejaus. ■ Ar Tau teko kada nors meškerioti?
Bendradarbiaukite; žaiskite	■ Vardykite vieni kitiems visas vaivorykštės spalvas paeiliui. ■ Surenkite varžytuves: vardykite gyvūnus, kurie yra didesni už žmogų; mažesni už žmogų. ■ Pamėgdžiokite, kaip juda voras, laumžirgis, šliužas... Pabandykite poromis pavaizduoti kurį nors gyvūną. ■ Užduotis „Draugo rankos kyla pačios“. ■ Prisiglauskite prie kurio nors medžio ir pasistenkite įsivaizduoti, jog juo esate. Tuomet užbaikite sakinį: „Labiausiai norėčiau...“ ■ Piešk medžio anglimi.
Stebėk ir atsakyk	■ Ką džiugina Saulės spinduliai? ■ Išsiaiškink, koks mokyklos kiemo augalas yra didžiausias. ■ Ar augalai auga ant pastatų sienų, akmenų, kitų augalų, šiukšlyne? ■ Kurie mokyklos kieme esantys daiktai yra plastikiniai?
Tyrinėk(ite)	■ Pažaiskite žaidimą „Saulės zuikučiai“. ■ Pamėgink išgauti pačių įvairiausių šešėlių. ■ Mušk kamuolį į grindis, sieną... Ar jis atšoka? ■ Į vandenį įmesk akmenuką. Stebėk ratilus. ■ Išskask keletą piktžolių; palygink jų šaknis. ■ Nustatyk eglės (kito medžio) amžių. ■ Prisirink įvairių vaisių sėklų ir patyrinėk jų formą; pagal atitinkamus požymius sėklas sugrupuok. ■ Apžiūrėk durpes pro lupą. Iš ko jos susidariusios? ■ Paieškok ant medžių kamienų augančių kerpių. ■ Užlipk ant kalvos. Stebėk, kaip kinta (tolsta ar artėja) horizontas. ■ Išmokite naudotis kompasu. ■ Pabandyk surasti gamtos pavyzdžių, galinčių tau padėti orientuotis aplinkoje. ■ Prisirink įvairiaspalvių žiedų vainiklapių „kvapiajam stiklainiui“.
IV klasė	
Pasidalykite mintimis, įspūdžiais	■ Papasakokite apie savo vasaros atostogas. Ką malonaus patyrėte? Ar patyrėte nemalonių išgyvenimų? Kokių? ■ Ar moki pats paruošti gardžių patiekalų? Kokių? ■ Pagalvok, kaip atrodysi po 101, 25 ar 50 metų. ■ Kokius būrelius Tu lanakai? Kokių dar turi pomėgių? ■ Ar lankeisi kokiose nors pilyse? Papasakok. ■ Kokį įsigijai (ar nortum įsigyti) dviratį? ■ Ką Tu žinai apie savo šeimos automobilį. ■ Gal esi Naujuosius sutikęs kitoje šalyje? ■ Sugalvok, ką nors nepikto, neužgaunančio, neįžeidžiančio, kad prajuokintum savo artimuosius. ■ Kaip gaminama kiaušininė, ometas? ■ Papasakok, kokį bulvių patiekalą namuose gaminate, kokius darbus atlikai Tu. ■ Kokį įspūdį Tau paliko pirmą kartą matytas lėlių spektaklis?
Bendradarbiaukite; žaiskite	■ Surink degtukus su ant pilvo pritvirtintu pripūstu balionu. ■ Pavaizduokite, kaip juda įvairūs gyvūnai žemės paviršiumi, medžių kamienais, gyvenantys po žeme, skrendantys ar sklendžiantys, judantys vandenyje. ■ Atlik kvėpavimo pratimų. ■ Kodėl Mėnulis primena žmogaus veidą? Sukurkite sakmę. ■ Paukščių skridimo imitavimas – mojama rankomis, skaičiuojant iki 60 (paukščiai sumojuoja iki 50 kartų per minutę). ■ Judama varlės šuoliu, garnio žingsniu, o įveiktas atstumas matuojamas. ■ Prisiminkite kokią nors legendą ar padavimą ir papasakokite klasės draugams. ■ Išmokite žaisti „Skardinių kvadratą“.
Stebėk ir atsakyk	■ Kokią išvadą galima būtų padaryti apie kiaulpienę, augančią tarp grindinio plytelių, patvoriais nušienautas ir sužaliavusias dilgėles. ■ Kokius judančius daiktus ir gyvius matai? ■ Pastebėk, kaip žiemą paukščiai tupi ant medžio šakų – prieš vėją ar pavėjui.
Tyrinėk(ite)	■ Surask augančių gysločių, kraujažolių. ■ Bėk prieš vėją ar pavėjui. Kada lengviau? ■ Mėginama išsiaiškinti, kas tiksliausiai nustatys atstumą iki kokio nors daikto. ■ Vandens kiekis induose po lietaus.

Išvados ir rekomendacijos

Pertrauka yra būtina ugdymo proceso priemonė, padedanti atstatyti mokinių protinį darbingumą, skatinanti mokymosi efektyvumą. Šis trumpalaikis poilsis tarp pamokų ne tik leidžia mokiniui pailsėti, atgauti jėgas, bet ir sudaro tinkamas sąlygas pereiti į visiškai kitokią veiklą, patekti į kitokią aplinką, patirti kitokius tarpasmeninius santykius bei stiprina mokinių sveikatą, mokymosi motyvaciją.

Dažniausia ir pagrindinė pradinė klasių mokinių veiklos forma, propaguojama pertraukų metu, yra žaidimai. Kai kurių „Genio“ pradinės mokyklos mokinių teigimu, pertraukų metu jie mėgsta ruošti pamokoms, „Liūtuko“ – ramiai sėdėti ir ilsėtis klasėje.

Vilniaus „Genio“ pradinės mokyklos pedagogų požiūriu, patys mokiniai nusprendžia, kur praleisti pertraukas. Tuo tarpu „Liūtuko“ pradinės mokyklos mokiniams dažniausiai pataria mokytojas.

Kadangi Vilniaus „Genio“ pradinės mokyklos vaikų mėgstama veikla yra žaidimai, būtina sudaryti kuo tinkamesnes sąlygas mokiniams pertraukas leisti mokyklos kieme, o drauge siūlyti jiems kuo įvairesnę gamtamokslinę veiklą, juolab, kad III–IV klasės „Rakto“ vadovyje yra užduočių, kurias galima realizuoti lauke.

Literatūra

Andriulis E., Černiauskienė M. (1990). Higiena mokykloje. Kaunas.

Davidavičienė A. G. (1996). Sveikos gyvensenos įtvirtinimas mokyklose. Vilnius.

Grininė E. (1984). Vaiko adaptacija mokykloje. Kaunas.

Jovaiša L. (2001). Ugdymo mokslas ir praktika. Vilnius.

Makarskaitė-Petkevičienė R., Varnagirienė V. (2007). RAKTAS, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris. Vadovėlis III klasei. Pirmoji knyga. Kaunas.

Makarskaitė-Petkevičienė R., Varnagirienė V. (2007). RAKTAS, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris. Vadovėlis III klasei. Antroji knyga. – Kaunas.

Makarskaitė-Petkevičienė R., Varnagirienė V. (2008). RAKTAS, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris. Vadovėlis IV klasei. Pirmoji knyga. Kaunas.

Makarskaitė-Petkevičienė R., Varnagirienė V. (2008). RAKTAS, atrakinantis visas Pasaulio pažinimo karalystės duris. Vadovėlis IV klasei. Antroji knyga. Kaunas.

Viliušienė I. Fizinis aktyvumas. Prieiga per internetą: <http://www.kvsc.lt/04_sveikata/a_sveik_gyvens/fizinis_aktiv.htm> (žiūrėta 2006-11-10).

Summary

A BREAK AT PRIMARY SCHOOL: ACTIVITIES RELATED TO SCIENCE TASKS

Neringa Epštein, Violeta Varnagirienė

Vilnius „Genys“ primary school

The aim of the research: to ascertain teacher and pupil's view about breaks at school; to find out the chances of engaging pupils in activities related to Science tasks. The aim of work is detailed by goals such as: first of all the theoretical basics of break were presented; analyzed primary school teachers and pupils view about breaks; were presented Vilnius (Lithuania) and Vienna (Austria) primary class schoolmasters and pupil's view concerning breaks and their comparative analysis; some activities which could be used during the breaks in the schoolyard has been singled out from the Science coursebook „Raktas“ for grades III–IV.

After the analysis of scholarly literature we can say, that a break is a necessary part in educational process, which helps to bring back pupils' headwork, stimulates the efficiency of learning. During analyses I pointed up that the main activity during the breaks in both schools were games. Jumping games are the most popular among pupils. They choose them themselves. During breaks pupils usually are in the playroom. Teachers should allow pupils to spend their breaks in the schoolyard and suggest various activities related to natural science especially when the coursebook „Raktas“ for grades III–IV contains many tasks suitable for performing outdoors.

Key words: natural science, Primary School, a break, Science, Coursebook tasks.

GAMTOSAUGINIO UGDYMO PROJEKTO „AUKIME KARTU SU MEDŽIAIS“ VYKDYMAS, PLĖTOJANT MOKINIŲ GAMTAMOKSLINĘ KOMPETENCIJĄ

Rasytė Gaidienė

Anykščių r. Troškūnų K. Inčiūros vidurinė mokykla

El. paštas: rasa.gaidiene@gmail.com

Įvadas

Gamtamokslinis ugdymas skirtas ugdyti mokinių gamtamokslinę kompetenciją – gebėjimą ir nusiteikimą naudotis gamtos pasaulį aiškinančiomis žiniomis ir gamtos tyrimų metodais siekiant atsakyti į išskylančius klausimus, ieškoti įrodymais pagrįstų išvadų bei sprendimų, suprasti žmogaus veiklos sukeltus pokyčius gamtoje ir imtis asmeninės atsakomybės už aplinkos išsaugojimą (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos 2009, Vilnius). Ugdymo proceso metu mokiniams suteikiamos įvairios žinios, kurias jie gilina ir pritaiko neformalaus ugdymo metu.